

De oudste stadsrekeningen van Brugge. Bij een nieuwe editie*

A. Vandewalle °

Eén van de belangrijkste bestanddelen van het rijke Brugse Stadsarchief wordt gevormd door de reeks stadsrekeningen, dat is bekend. De reeks loopt van 1280 tot heden, en bevat slechts enkele lacunes. Vooral de oudste en unieke delen (vóór 1407 zijn er nog geen dubbels in de centrale rekenkamer) zijn van onschatbare waarde voor de historische wetenschap¹. De publicatie van deze bron is een uitermate geschikt middel tot vrijwaring en ontsluiting van de informatie die erin is vervat. Reeds in de 19de eeuw werd hiermee een begin gemaakt, meer bepaald - in het kader van de toen heersende romantiek - met de uitgave van de stadsrekening van het Guldensporenjaar 1302². In 1965 volgde dan de editie van de jaren 1280-1302, als eerste deel van de integrale uitgave vanaf het begin tot 1319³.

De auteur van deze ambitieuze onderneming was dr. Carlos Wyffels, conservator bij het Algemeen Rijksarchief te Brussel en kort daarna (vanaf 1968) Algemeen Rijksarchivaris. Hij was in zijn opzet wel voorafgegaan door dr. Joseph De Smet, voormalig conservator van het Rijksarchief van Brugge, die in de jaren 1930 de rekeningen tot 1301 had overgeschreven met het oog op de uitgave ervan. Toen echter omstreeks 1960 geen uitzicht meer was op de spoedige verwezenlijking van dat plan, vertrouwde De Smet (1898-1972) zijn manuscript toe aan Wyffels, die het afwerkte, aanvulde en voor publicatie klaar-

* Bijgewerkte tekst van de inleidende toespraak ter gelegenheid van de presentatie van het tweede deel van *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319)* op donderdag 29 februari 1996 in het auditorium van het Stadsarchief van Brugge, georganiseerd door de VZW Levend Archief in samenwerking met de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Een verslag van deze presentatie verscheen in *Archiefleven. Nieuwsbrief van het Stadsarchief van Brugge*, jg.3 nr.3, april 1996, p. 6-7.

° Dr. in de Geschiedenis, Hoofdarchivaris van de stad Brugge, p/a Burg 11A, 8000 Brugge.

- 1 A. VANDEWALLE, *Beknopte inventaris van het Stadsarchief van Brugge. Deel I: Oud Archief*, Brugge, 1979, p.100 r. 216 en p. 206-210 bijlage 3.
- 2 J. COLENS, *Le compte communal de Bruges en 1302-1303, - Annales de la Société d'Emulation*, XXXV (1885), p. I-LII en 1-404.
- 3 C. WYFFELS (ed.) m.m.v. J. DE SMET, *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Eerste deel (1280-1302). Eerste stuk*, Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1965, XVII-1052 blz. (Verzameling van onuitgegeven Belgische Kronieken en van onuitgegeven Documenten betreffende de Geschiedenis van België, 62).

maakte. Niet zo lang na de publicatie in 1965 kon Wyffels - inmiddels tot de hoogste functie van het Belgische archiefwezen opgeklommen - nog het tweede stuk van het eerste deel, met de index van persoons- en plaatsnamen en het glossarium, van de persen laten rollen, in 1971⁴. Zijn ambtelijke bezigheden lieten hem evenwel niet toe nog aan het project verder te werken, maar hij hield het in petto - zoals het een gedreven wetenschapsman past - tot na zijn pensionering.

Toen in 1987 dit ogenblik aangebroken was, vond de heer Wyffels o.m. in de voortzetting van de editie van de Brugse stadsrekeningen een waardige voortzetting van zijn op de achtergrond geraakte wetenschappelijke activiteit, mede in het kader van zijn lidmaatschap van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Ook het toeslaan van een langdurige ziekte, die zijn lichamelijke vermogens stelselmatig deed afnemen maar de geestelijke kracht die hij steeds in zo grote mate bezat geenszins aantastte, heeft hem daar niet van af gebracht. Externe hulp was op de duur wel noodzakelijk. Het controleren op de originelen van de op basis van fotokopies overgeschreven teksten en de hierop onduidelijke lezingen, evenals het materieel beschrijven van de bescheiden was voor hem in de praktijk niet meer mogelijk. Ondergetekende, door zijn functie materieel het dichtst bij de originele bronnen, werd vanaf 1990 de eer gegund te kunnen bijdragen tot de afwerking van dit in zijn ogen uitermate belangrijk project. Deze medewerking kan geenszins worden vergeleken met deze van J. De Smet in de editie van het vorige deel, die zelf de eerste overschrijving van de teksten op zijn actief had.

Deel I van de editie, over de jaren 1280-1302, bevatte alle originele rekeningen van die periode, met name één rol en tien registers eigenlijke stadsrekeningen van 1281 tot 1299, en zestien annexe bescheiden van 1280 tot 1302, alle op perkament en in het Latijn, in totaal 1050 gedrukte bladzijden. Het eerste stuk van deel II, dat nu verschenen is, bevat de stadsrekeningen van 1302 tot 1306, in vier volumineuze registers, en 28 annexe bescheiden uit dezelfde periode⁵. De taal waarin deze stukken zijn gesteld is het Diets of oud Nederlands. Dat die wijziging in taal er kwam vanaf het Guldensporenjaar 1302 is helemaal niet toevallig, zoals u straks in de lezing van dr. Van Schaik zal kunnen vernemen. In dit deel II is de stadsrekening van 1302-1303 met de uitgaven voor de krijgsverrichtingen, die vroeger reeds was gepubliceerd, dus hernomen, en vinden we eveneens verscheidene speciale rekeningen van uitgaven

4 C. WYFFELS, *Ibidem. Tweede stuk : Indices*, Brussel, 1971, 223 blz.

5 C. WYFFELS (ed.) m.m.v. A. VANDEWALLE, *Ibidem. Tweede deel (1302-1319). Eerste stuk (1302-1306)*, Brussel, 1995, XIV-936 blz.

voor de Brugse troepen onder de leiding van Willem van Gulik, waar- onder de beroemde rekening van de keukenkosten met de mysteri- euze vlekken (in feite vochtvlekken die in de 19de eeuw als wijn- of bloedvlekken werden geïnterpreteerd)⁶. Het totale aantal gedrukte bladzijden van deel II, eerste stuk, bedraagt 936.

Het tweede stuk van deel II is momenteel in druk. Het zal iets min- der volumineus zijn, ongeveer 800 bladzijden, en negen delen sta- drekeningen bevatten, van 1307 tot 1319; in verhouding tot het vori- ge stuk zijn er veel minder annexen bescheiden, nl. slechts één. Daarmee is de vooropgestelde grens van het jaar 1319 bereikt, een grens die bepaald is door het voorkomen van een lacune vanaf die datum tot 1332. Het is de wens van de heer Wyffels - een zeer terech- te wens waar ik mij tenvolle kan bij aansluiten - dat het hele deel II, net zoals deel I nog zal kunnen gevolgd worden door de publicatie van een index, die de meer dan 1700 bladzijden informatie toegan- kelijker zal maken. De heer Wyffels kan dit echter niet meer doen en uw dienaar is net zoals de heer Wyffels in zijn ambtelijk actieve perio- de niet in de gelegenheid om daaraan te werken.

De twee sprekers, waarvan de lezing hierna volgt, zullen deze editie, waarvan ik hier kort de inhoud heb pogen weer te geven, voor u in een ruimere context plaatsen. De eerste, Professor dr. W. Prevenier van de Vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis van de Universiteit Gent, is tevens hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel en secre- taris-penningmeester van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Het is voornamelijk in deze laatste hoedanigheid dat hij het woord zal voeren en het publicatiebeleid van de Commissie zal toelichten. De Brugse editie neemt daarin een voorname plaats in, als onderdeel van de reeks *Verzameling van onuitgegeven Belgische Kronieken en van onuitgegeven Documenten betreffende de Geschiedenis van België, in quarto* van de genoemde Commissie.

De tweede spreker, dr. R. Van Schaïk, docent bij de vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen, heeft zijn docto- raat behaald met een studie over stadsrekeningen en beschikt zodoende over de gepaste kennis om de oorsprong en de vroege ont- wikkeling van de stadsrekeningen in de Nederlanden toe te lichten. Er zijn genoeg vragen die elk van ons zich stelt over de Brugse stads- rekeningen: in hoeverre zijn ze vergelijkbaar met de rekeningen van andere steden in Vlaanderen, Brabant, Holland en andere streken in de Nederlanden, qua ouderdom, vorm en taal? In welke politieke,

6 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, dl. I, Brugge, 1871, p. 112-127; *Brugge tegen Filips de Schone 1280-1309* (catalogus), Brugge, 1972, p. 26; A. VANDEWALLE in *Rijkdom Bedreigd, Brussel*, 1990, p. 193.

sociale en institutionele context kwamen ze tot stand en hoe werden ze erdoor beïnvloed?

De heer Van Schaik, aan wie oorspronkelijk gevraagd was de techniek en het belang van de stadrekeningen toe te lichten, gaat ervan uit dat het belang en de betekenis van deze bron voor het historisch onderzoek naar zeer uiteenlopende aspecten van de samenleving reeds eerder uitvoerig en overtuigend aangetoond en algemeen erkend is. Het korte panelgesprek dat nog na de lezingen voorzien is, onder de leiding van collega archivaris N. Geirnaert, zal wellicht de gelegenheid bieden om daar toch wat zinnige beschouwingen aan te wijden. Voor het overige kan ik hier vanuit de eigen praktische ervaring nog lukraak verwijzen naar enkele heel belangrijke domeinen van het historisch onderzoek waarvoor de Brugse stadsrekeningen nuttig gebleken zijn. Naar de vooral sinds de 19de eeuw bedreven studie van de Vlaamse strijd in de beginjaren van de 14de eeuw werd reeds hoger gerefereerd. Ook heel wat kunsthistorische informatie uit de stadsrekeningen is sinds lang bekend, zoals bepaalde schildersactiviteiten van Jan van Eyck⁷ of het kortelings in herinnering gebrachte poorterschap van Petrus Christus⁸. Die andere vermaarde schilder Hans Memling, van wie het verwerven van het poorterschap van Brugge een essentieel gegeven in zijn biografie is, is nochtans niet in de op basis van de stadrekeningen uitgegeven Brugse poorterslijsten terug te vinden⁹. De bouwgeschiedenis van wereldberoemde monumenten als het 14de-eeuwse Brugse stadhuis is grotendeels via de stadsrekeningen bekend¹⁰. Op sociaal vlak zijn de gevolgtrekkingen van dr. Sosson over de 14de-eeuwse bouwvakkers, grotendeels gemaakt op basis van gegevens geleverd door de stadsrekeningen, een uitermate bekend voorbeeld¹¹. En hoe kennen wij anders de militiecijfers van 1338-1340 en het daaruit berekende bevolkingsaantal van Brugge, dan op basis van rekeningposten¹²? Nog heel recent werd een verhandeling afgewerkt over de prostitutie

7 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *o.c.*, dl. V, Brugge, 1876, p. 15 en 337.

8 M.W. AINSWORTH en M.P.J. MARTENS, *Petrus Christus*, Gent-New York, 1995, p. 15 en 196.

9 A. JAMEES, *Brugse poorters opgetekend uit de stadsrekeningen en ingeleid*, 3 dln., Handzame, 1974 en 1980 en Zedelgem, 1990; A. VANDEWALLE, *De geboorteplaats van Memling*, - *Archiefleven*, jg. 1 nr. 4, juli 1994, p. 1-3.

10 A. VANDEWALLE, *Het Brugs stadhuis, 600 jaar geschiedenis, - 600 jaar Brugs stadhuis 1376-1976*, Brugge, 1976, p. 6-18.

11 J.-P. SOSSON, *Les travaux publics de la ville de Bruges, XIVe-XVe siècles. Les matériaux, les hommes*, Brussel, 1977 (Gemeentekrediet, Collection Histoire Pro Civitate, série in -8°, nr. 48).

12 W. PREVENIER, *Bevolkingscijfers en professionele structuren der bevolking van Gent en Brugge in de 14de eeuw*, Gent, 1975 (Studia Historica Gandensia, 196, overdruk uit Album Charles Verlinden, 1975).

te Brugge in de Bourgondische periode, op grond van onder meer de boeten voor bordeelhouders in de stadsrekeningen¹³. Een voorbeeld te vinden op het gebied van de commerciële geschiedenis kost eveneens weinig moeite, wanneer we refereren naar het recente onderzoeksproject onder leiding van professor W. Paravicini betreffende de Hanzeaten te Brugge, op basis van de in de stadsrekeningen vermelde accijnsvrijstellingen op bier¹⁴. Zo kan men nog doorgaan, maar dit zou weinig essentieels toevoegen aan de vroeger daarover verschenen bijdragen¹⁵. Ongetwijfeld zijn trouwens de beschouwingen van de hierna volgende lezingen van heel wat meer belang.

13 G. DUPONT, *Maagdenverleidsters, hoeren en speculanten. Prostitutie te Brugge tijdens de Bourgondische periode (1385-1515)*, Brugge, 1996.

14 W. PARAVICINI (Hg.), *Hansakaufleute in Brügge. Teil 1: Die Brügger Steuerlisten 1360-1390*, hg. van K. KRÜGER, Frankfurt-Bern-New York-Parijs, 1992 (Kieler Werkstücke, Reihe D: Beiträge zur europäischen Geschichte des späten Mittelalters, 2).

15 W. PREVENIER, *Stads- en kassebrijrekeningen als bronnen voor lokale geschiedenis, - Appeltjes van het Meetjesland*, 10, 1959, p. 55-65; en zie n. 2 van de bijdrage van R. Van Schaik hierna.